A nighttime photograph of a city skyline with several tall, illuminated skyscrapers. The lights are primarily blue and white, with some red accents. The buildings are out of focus, creating a bokeh effect. The sky is dark blue.

Иқтисодий ўсишга, аввало, рақобатдош
саноат занжирларини яратиш ҳамда бундай
лойиҳаларга инвестицияларни кўпайтириш
орқали эришилади.

Ш. Мирзиёев
Ўзбекистон Республикаси Президенти

Лойиҳа ташкилотчиси:

“Ўзсаноатқурилишбанк” АТБ

Тузувчи:

“ЎзқурилишматериалЛИТИ” МЧЖ илмий-тадқиқот ва инжиниринг маркази.

Тақризчилар:

З.М.Сатторов – Тошкент архитектура-қурилиш институти “Қурилиш материаллари ва кимё” кафедраси профессори, т.ф.н, профессор.
Д.И.Тошмуродов - “ЎзқурилишматериалЛИТИ” МЧЖ илмий-тадқиқот ва инжиниринг маркази етакчи мутахассиси.

Ушбу қўлланма

“Ўзсаноатқурилишбанк” АТБ тухфаси ҳисобланади.

© “Ўзсаноатқурилишбанк” АТБ – 2021

© “ЎзқурилишматериалЛИТИ” МЧЖ – 2021

Ушбу қўлланма “Ўзсаноатқурилишбанк” АТБ, “Ўзсаноатқурилишматериаллари” уюшмаси, ҳамда “ЎзқурилишматериалЛИТИ” МЧЖ илмий-тадқиқот ва инжиниринг маркази томонидан пластмасса қувурлар ишлаб чиқаришни ташкил этиш ниятидаги тадбиркорлар учун амалий-услубий қўлланма мақсадида яратилди.

Амалий-услубий қўлланмадан фойдаланиб пластмасса қувурлар ишлаб чиқариш ҳақида умумий маълумот олиш, керакли хом

ашё турлари, мавжуд заҳиралар, ишлаб чиқариш технологиялари, сифат, меъерий ҳужжатлар, ўлчов воситалари, иқтисодий самарадорлик кўрсаткичлари, экологик меъёрлар ва атроф муҳитга таъсири, техника хавфсизлиги, саноат санитария қоидалари, тадбиркорликни рўйхатдан ўтказиш ҳамда тижорат банкларидан кредит олиш тартиблари келтирилган.

Ушбу қўлланмадан фойдаланиб ўз бизнесингизни бошланг!

Сизга ёрдам берганимиздан миннатдормиз!

МУНДАРИЖА

Кириш	6
I. Пластмассадан тайёрланган қувурлар ҳақида умумий маълумот	12
1.1 Республикада пластмассадан тайёрланган қувурлар ишлаб чиқариш истиқболлари ва жаҳон тажрибаси	14
1.2 Пластмассадан тайёрланган қувур турлари, ўлчамлари, физик-механик кўрсаткичлари	22
1.3 Пластмассадан тайёрланган қувур материаллари афзалликлари	28

1.4 Ишлаб чиқариш ҳолати рақамларда	30	V. Самарадорлик кўрсаткичлари	54
II. Хом ашё турлари ва мавжуд заҳиралар	32	VI. Экологик меъёрлар ва атроф муҳитга таъсири	58
2.1. Пластмасса қувурларни ишлаб чиқариш учун талаб этиладиган хом ашё турлари	34	6.1 Экологик меъёрлар ва тартибга солувчи ҳужжатлар	60
2.2 Республика ҳудудларида мавжуд хом ашё заҳиралари	38	6.2 Экологик ҳужжатларни расмийлаштириш	64
III. Ишлаб чиқариш технологиялари	40	VII. Меҳнатни муҳофаза қилиш	66
IV. Сифат, меъёрий ҳужжатлар ва ўлчов воситалари	44	7.1 Техника хавфсизлиги ва саноат санитария қоидалари	68
4.1 Стандарт ва сифат кўрсаткичлари	46	VIII. Тадбиркорлик субъектларини интернет тармоғи орқали давлат рўйхатидан ўтказиш механизми	74
4.2 Мувофиқлик сертификати ва уни online тарзда расмийлаштириш	50	IX. Янги ташкил этилган тадбиркорлик субъектларини молиялаштириш тартиби	76
4.3 Ўлчов воситалари ва уларни қиёслов кўриги	52	Фойдаланилган адабиётлар	78

КИРИШ

Бунёдкорлик ишлари қий-
матининг 55-60 фоизини қури-
лиш материаллари ташкил эти-
ши, замонавий меъморчилик
янги, сифатли, арзон, енгил ва
энергия тежамкор, инноваци-

он маҳсулотларни талаб қили-
ши инobatга олинса, қурилиш
материаллари ишлаб чиқариш
соҳаси тараққиёти ва аҳамия-
тини ҳис қилиш ҳамда англаш
қийин эмас.

Республикамызда ҳозирги кунда рақобатбардош маҳсулотларни ишлаб чиқариш ва экспорт қилиш бўйича барқарор ўсиш суръатларини таъминлаш мақсадида мавжуд қурилиш материаллари sanoати корхоналарини модернизация қилиш, техник ва технологик янгилашга қаратилган таркибий ўзгартиришларни янада чуқурлаштириш юзасидан тизимли ишлар амалга оширилмоқда.

Бунда тармоқни жадал ривожлантириш ва диверсификация қилиш учун қулай шарт-шароитлар яратиш, республикада мавжуд маҳаллий минерал хом ашё ресурсларини қайта ишлашга инвестицияларни жалб қилиш ва бунинг натижасида қурилиш материалларини ишлаб чиқариш қувватларини юқори кўрсаткичларда бўлишини таъминлаш билан бирга экспорт ҳажмларини оширишга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Бу, ўз навбатида, нафақат ички бозорни таъминлаш, балки хорижий давлатларга экспорт қилишга ҳам имконият яратмоқда. Умуман олганда, Ўзбекистонда қурилиш материаллари sanoати ривожланиш учун жуда юқори салоҳиятга эга.

Сўнги йилларда пластмасса қувурлар ишлаб чиқариш технологияси сезиларли даражада такомиллашди ва унинг қўлами анчагина ошди. Кундан-кунга кўплаб компаниялар ушбу маҳсулотни тайёрлаш бўйича ўзларининг хусусий корхоналарини очмоқдалар. Бунга сабаб эса албатта пластмасса қувурларнинг кенг миқёсда қўлланилишидир. Ушбу қувурлар ишлаб чиқариш, sanoат, шунингдек турар жой биноларини иситиш, канализация ва совуқ сув, иссиқ сув тизимларини барпо этишда фойдаланилмоқда. Бундан ташқари, пластмасса қувурлардан бошқа соҳаларда ҳам қўллаш мумкин.

Уларнинг таркиби мустақкам, ҳеч қачон зангламайди ёки чириб кетмайди. Металдан фарқли равишда пластик таркибидаги қатламлар асос қисмдан ажралиб чиқмайди.

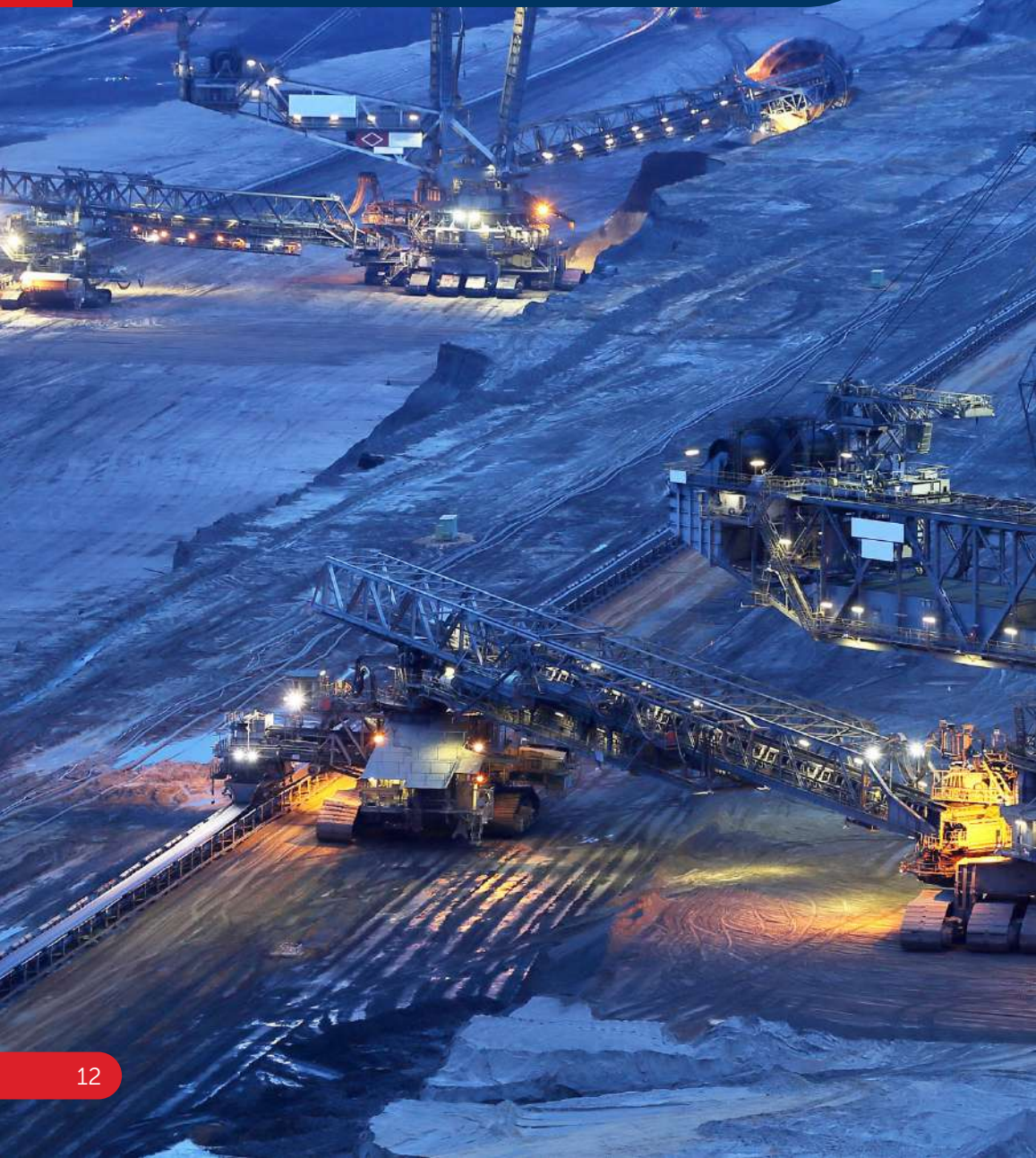
Арзон уй-жойлар барпо этиш бўйича мақсадли дастурларни амалга ошириш, аҳолининг ҳаёт шароитлари яхшиланишини таъминловчи йўл-транспорт, муҳандислик-коммуникация ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш ҳамда модер-

низация қилиш ва аҳолининг коммунал-маиший хизматлар билан таъминланиш даражасини ошириш, энг аввало, янги ичимлик суви тармоқларини қуриш, тежамкор ва самарали замонавий технологияларни босқичма-босқич жорий этиш орқали қишлоқ жойларда аҳолининг тоза ичимлик суви билан таъминлашни тубдан яхшилаш устувор йўналишларидан бири этиб белгиланган.

I. ПЛАСТМАССАДАН ТАЙЁРЛАНГАН ҚУВУРЛАР ҲАҚИДА УМУМИЙ МАЪЛУМОТ

**1.1 Республикада пластмассадан
тайёрланган қувурлар ишлаб чиқариш
истиқболлари ва жаҳон тажрибаси**

Бугунги кунда қурилишда пластмассалардан тайёрланадиган қувурлар, санитария-техника буюмлари ва ускуналарнинг деталлари кенг қўлланилмоқда. Пластмасса қувурлар полиэтилен, поливинилхлорид ва бошқа полимер хом ашёлардан шнекли экструзия усулида олинади. Республикамизда ҳам ушбу турдаги қувурлар ишлаб чиқариш ривожланиш босқичида десак, янглишмаган бўламиз.

«Жиззахпластмасса» акциядорлик жамияти - пластмасса маҳсулотлари ишлаб чиқарадиган корхоналардан бири ҳисобланади. Республика саноатини ривожлантириш ва Жиззах вилоятидаги чўл зонасини ўзлаштириш мақсадида 1960 йилда Жиззах пластмасса қувурлари заводи қурилиши лойиҳалаштирилган. Корхона ўзининг бирин-

чи маҳсулоти — полиэтилен плёнкалар ва машинасозлик учун бутловчи буюмларни 1972 йилдан бошлаб ишлаб чиқара бошлаган. 1980 йилда завод қайта реконструкция қилинди ва полиэтилен қувурлар ишлаб чиқарадиган пластмасса заводига айлантирилди. 1996 йилда Германия ва Хитойда ишлаб чиқарилган замонавий технологиялар ўрнатилиб, полиэтилен плёнка ишлаб чиқарила бошлади. Йилига 10 минг тоннагача пластмасса қувур, 18 200 тонна полиэтилен плёнка ишлаб чиқариш қувватига эга. Шўртангаз мажмуанинг ишга туширилиши муносабати билан қўшимча тарзда юқори иссиқликка чидамли 3 минг тонна полиэтилен плёнкалар ва халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқариш йўлга қўйилди. Маҳсулотлар республиканинг ички эҳтиёжларига ишлатилади.

**2019- 2021-йилларда қурилиш материаллари
саноати соҳасида амалга оширилиши
режалаштирилган истиқболли лойиҳалар**

Худудлар	Лойиҳа номи	Ишлаб чиқариш- лар сони	Умумий йиллик қуввати
Андижон вилояти	Поливинилхлориддан кувурлар, фитинглар, панеллар ва пол қопла- малари ишлаб чиқаришни ташkil этиш	1	2 минг тонна
Жиззах вилояти	Поливинилхлориддан кувурлар, фитинглар, панеллар ва пол қопла- малари ишлаб чиқаришни ташkil этиш	1	4 минг тонна
Қашқа- дарё вило- яти	Поливинилхлориддан кувурлар, фитинглар, панеллар ва пол қопла- малари ишлаб чиқаришни ташkil этиш	1	5 минг тонна
Навоий вилояти	Поливинилхлориддан кувурлар, фитинглар, панеллар ва пол қопла- малари ишлаб чиқаришни ташkil этиш	1	5 минг тонна
Наманган вилояти	Поливинилхлориддан кувурлар, фитинглар, панеллар ва пол қопла- малари ишлаб чиқаришни ташkil этиш	1	5 минг тонна

Худудлар	Лойиҳа номи	Ишлаб чиқариш- лар сони	Умумий йиллик қуввати
Са- марқанд вилояти	Поливинилхлориддан қувурлар, фитинглар, панеллар ва пол қопламалари ишлаб чиқаришни ташкил этиш	1	5 минг тонна
Сирдарё вилояти	Поливинилхлориддан қувурлар, фитинглар, панеллар ва пол қопламалари ишлаб чиқаришни ташкил этиш	1	5 минг тонна
Сурхон- дарё вило- яти	Поливинилхлориддан қувурлар, фитинглар, панеллар ва пол қопламалари ишлаб чиқаришни ташкил этиш	1	4 минг тонна
Фарғона вилояти	Поливинилхлориддан қувурлар, фитинглар, панеллар ва пол қопламалари ишлаб чиқаришни ташкил этиш	1	5 минг тонна

Жаҳон тажрибаси

Ҳозирги кунда бутун дунёда пластмасс қувурлар ишлаб чиқариш кенг тарқалган мамлакатлар:

Германия: Ostendorf Kunststoffe GmbH Германиянинг энг йирик канализация тизимлари учун юқори сифатли полипропилен қувурлар ишлаб чиқарувчи корхонаси ҳисобланади. Компаниянинг маҳсулотлари бутун дунёда таниқли. Компания маҳсулотлари DIN, EN, ISO 9001 сертификатларига эга. 45 йилдан ортиқ вақт мобайнида Ostendorf Kunststoffe GmbH канализация қувурларини мамлакат ва жаҳоннинг жуда кўплаб мамлакатларига етказиб бериб келмоқда.

Санитария ускуналари ва қурилиш материаллари савдоси билан шуғулланадиган компаниялар учун ишончли шерик сифатида Ostendorf Kunststoffe GmbH етказиб беришнинг барча турларини тақлиф этади.

Ostendorf канализация тизимлари полипропилен ва табиий компонентларга асосланган такомиллаштирилган таркибга эга материалдан тайёрланади. Ишлаб чиқарилган маҳсулот юқори ва паст ҳароратларга, шу жумладан агрессив кимёвий бирикмалар ҳамда чиқинди сувларнинг таъсирига жуда чидамли.

Паст ҳароратларда юқори мустаҳкамлик ва ташқи зарбаларга қаршилик кўрсаткичлари Ostendorf Kunststoffe GmbH нинг энг яхши кўрсаткичларидан бири ҳисобланади. Бугунги кунда Ostendorf ички ва ташқи канализация тизимлари учун модернизация қилинган полипропилен қувурлар, қудуқлар, сув таъминоти, тутунни йўқотиш ва электр кабелларини ҳимоя қилиш учун қувурлар ишлаб чиқармоқда.

Чехия: Wavin Ekoplastik компанияси ҳам бутун дунёга танилган, маҳсулотлари Европада

ва Россияда кенг қўлланилади. Чехияда одатда истеъмолчилар принципиал равишда тасдиқлаган сифат кафолати сифатида фақат Wavin Ekoplastik полипропилен қувурларидан фойдаланадилар. Компания 90-йиллардан бошлаб ўз маҳсулотларини пластик қувурлар бозорига чиқаришни бошлади ва айти пайтда ушбу компания

маҳсулотлари кўплаб халқаро сифат мукофотлари ва мувофиқлик сертификатларига эга. Wavin Ekoplastik ҳақли равишда дунёнинг кўплаб мамлакатларида энг яхши деб тан олинган.

Wavin Ekoplastik полипропилен қувурлари ишлаб чиқариш учун махсус қўшимчалар билан бойитилган, жуда фойдали хусусиятларга эга бўлган поли-

пропилендан фойдаланган. Хусусан, қувур деворининг бутун узунлиги бўйлаб юкнинг тенг тақсимланиши мустаҳкамлик ва хизмат кўрсатиш муддатини янада оширади. Полипропилен қувурларининг ушбу варианты атроф муҳитга зарар етказмаслиги ва ундан фойдаланиш даврининг юқорилиги билан бошқа ишлаб чиқарувчи маҳсулотлардан ажралиб туради. Wavin Ekoplastik қувурлари совуқ ичимлик суви таъминоти тизимлари, иссиқ сув таъминоти тизимлари, шунингдек пол ва марказий иситиш учун мўлжалланган.

Туркия: Туркияда Tebo technics, Pilsa, Jakko, Vesbo, Firat каби полиэтилен қувурлар ишлаб чиқарувчи корхоналар фаолият кўрсатади.

Туркиянинг Tebo technics ишлаб чиқарувчиси мустаҳкам, бардошли ва эластик қувурлар ишлаб чиқаради, шунинг учун улар сув таъминоти тизимла-

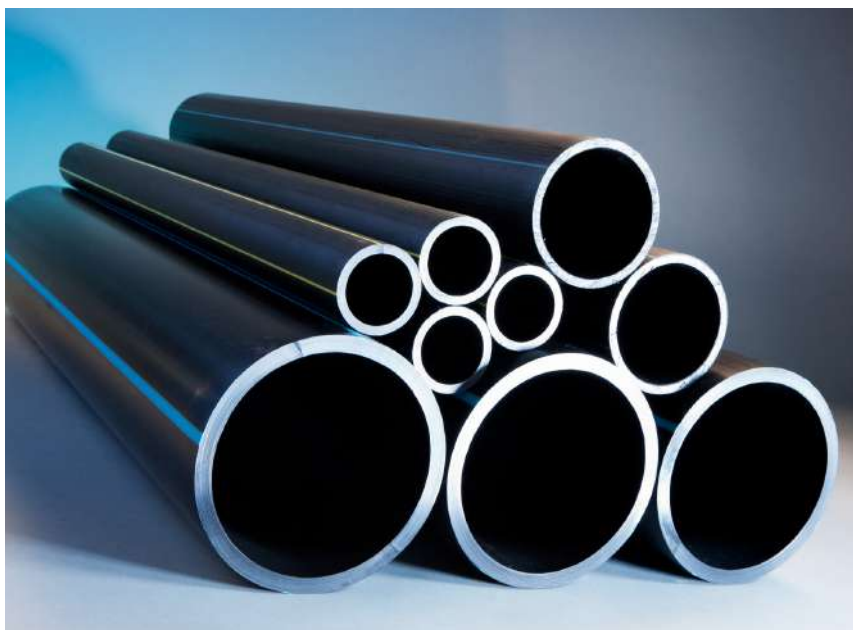
рида қўлланилади. Ушбу қувурларни ёпиқ тизимларда ва Целсий бўйича 95 °С дан юқори ҳароратларда ишлатиш мумкин эмас. Маҳсулотларнинг юқори сифати халқаро сертификатлар (DIN, EN, TSE) билан ҳам тасдиқланган. TEBO technics бренди остидаги маҳсулотлар фабрикаларда замонавий материаллар ва ускуналар ёрдамида ишлаб чиқарилади.

Бугунги кунда Tebo technics каталоги турли хил техник ишларни бажаришга имкон берадиган маҳсулотларнинг жуда кенг рўйхатини тақдим этади.

Шунингдек, Pilsa компанияси томонидан ишлаб чиқарилган трубаларнинг ҳамёнбоплиги, истеъмолчиларга юқори сифатли материаллар учун маблағларини 15 фоизгача тежаш мумкинлиги истеъмолчилар томонидан исботланган. Маҳсулотларнинг яроқлилик ёки хизмат муддати 50 йилгача. Pilsa полипропилен қувур-

ларидан фойдаланишнинг ўзига хос хусусияти, уларни ўрнатиш жараёнида оғир ускуналарга эҳтиёж сезилмайди, соддалаштирилган ўрнатиш схемаси туфайли канализация тизимини ўрнатишда ва дренаж ишларида истеъмолчилар харажатларини сезиларли да-

ражада тежаш имконияти мавжуд. Бинонинг конструктив элементларига, шу жумладан пол ва деворларга полипропилен қувурларни ётқизиш имконияти билан бир қаторда, маҳсулотларни сув таъминоти ва иситиш тармоқларида ҳам фойдаланиш мумкин.

1.2 Пластмассадан тайёрланган қувур турлари, ўлчамлари, физик-механик кўрсаткичлари

Пластик қувурлар кўп қир-
рали ва кенг тарқалган мате-
риал ҳисобланиб, асосан қури-
лиш соҳасида фойдаланилади.

Пластмасса қувурларнинг
полиэтилен, поливинилхлорид
ва металл-пластмасса турлари
мавжуд. Ҳар бир турдаги қувур-
нинг барқарорлиги билан бел-
гиланадиган ўзига хос хусуси-
ятлари ва қўлланилиш соҳалари
мавжуд.

Канализация учун пластик қувурлар. Кимёвий реакция-
ларга чидамли ва улар емири-
лишдан ҳимояланган. Ташқи
канализация қувурлари ерга
кўмилиши натижасида, унга
тупроқ массаси таъсир қила-
ди. Шунинг учун ушбу турдаги
пластмасса қувурлар тузили-
шига кўра оғирлик, механик
шикастланиш ва босимга чи-
дамли қилиб ишлаб чиқарила-
ди.

**Гофрировка қилинган плас-
тик қувурлар.** Канализация
тармоқларини қуришда кенг
тарқалган материал. Тузилиши
ва хусусиятлари туфайли улар-
дан ер ости қатламида ишла-
тиш яхши натижа беради.

Иситиш учун пластик қувурлар - Ушбу турдаги
қувурларни ўрнатиш осон, бир
бирига улаш мураккаб эмас ва
нархлари хамёнбоп. Улар асо-
сан полипропилендан тайёрла-
нади. Иситиш тизимлари учун
ишлаб чиқариладиган ушбу
турдаги пластик қувурларнинг
муштаҳкамлик кўрсаткичлари
уларнинг фойдаланиш мудда-
тини оширади.

**Сув таъминоти учун плас-
тик қувурлар.** Ҳозирги даврда
сантехника учун тайёрланган
пластмасса қувурлар бошқа
турдаги материалларни бозор-
дан сиқиб чиқарди. Сув таъ-

миноти учун пластик қувурларнинг нархи, экологик тоза эканлиги ва кимёвий таъсирларга бардошли эканлиги унинг сифатини ҳал қилувчи омиллардан бири. Ушбу турдаги пластик қувурлар коррозияга

ва бошқа кимёвий реакцияларга ва тўсатдан ҳарорат ўзгаришига чидамли. Сув музлаганида қувур ёрилиб кетмайди. Бундан ташқари, юқори ҳароратгача қиздирилганда материал деформацияланмайди.

Пластмассадан тайёрланган қувурлар ўлчамлари.
Совуқ сув учун ПН 10 қувурлари, ҳарорати 20°С,
босим 10 Атм, узунлиги 4 м.

Ўлчамлари мм	Ташқи диаметри, мм	Девор қалинлиги, мм	Сув қуввати, л/м
20x1.9	20	1.9	0,206
25x2.3	25	2.3	0.327
32x3.0	32	3.0	0.531
40x3.7	40	3.7	0.834
50x4.6	50	4.6	1.307
63x5.8	63	5.8	2.075
75x6.9	75	6.9	2.941
90x8.2	90	8.2	4.254
110x10.0	110	10.0	6.362

Физик-механик кўрсаткичлар

Полипропилен трубанинг физик-механик кўрсаткичлари

Кўрсаткичлар	Қиймат
Зичлик, г/см ³	0,90—0,92
Куч, кг/ см ²	250-400
Эриш нуқтаси °С	160-175
Совуққа чидамлилиқ °с	-20
Иссиқлик ўтказувчанлик Вт/мк	0,2-0,24

Полиэтилен трубанинг физик-механик хусусиятлари

Кўрсаткичлар	Қиймат
Зичлик, г/см ³	0,94—0,96
Мустаҳкамлик, кг/см ²	
* чўзилганда	100—170
* эгилиш пайтида	120—170
* кесилганда	140—170
Узатилишнинг рентабеллик даражаси, кг/см ²	90—160
Оқим бошидаги узайиш, %	15—20

Поливинилхлорид трубанинг физик-механик хусусиятлари

Кўрсаткичлар	Қиймат
Зичлик, г/см ³	1.3-1.43
Эластиклик модули	2-2.7
Мустаҳкамлик, кг/ см ²	4-7
Совуққа чидамлилик °С	-20
Иссиқлик ўтказувчанлик, Вт/мк	0.13-1.63

1.3 Пластмассадан тайёрланган қувур материаллари афзалликлари

Барча қурилиш материалларида бўлгани каби пластмассадан тайёрланган трубалар ҳам бир қатор афзалликларга эга.

АФЗАЛЛИКЛАРИ

Замонавий қурилишда, сув таъминоти тармоқларини ётқизиш ёки иситиш тизимини ўрнатиш ҳақида гап кетганда, пластмасса, шунингдек полимер қувурлар аллақачон турли хил жойларда ишлатилади. Бугунги кунда пластик қувурлардан фойдаланишнинг афзалликлари ҳамма учун равшан, шунинг учун уларни қўллаш кўлами фақат кенгаймоқда.

1. Замонавий қурилишда алмаштириб бўлмайдиган материал. Ҳозирги вақтда пластик қувурлар совуқ ва иссиқ сув таъминоти қувурларини ётқизиш, канализация ётқизиш ва иситиш тизимларини лойиҳалаш, ўрнатиш ва қуришда кенг ишлатилади ҳамда аллақачон қурилишнинг ажралмас бўлагига айланиб улгурган. Бундан ташқари, полимер қувурлари маиший техника, шунингдек электр симларини изоляция

қилиш жараёнида ҳам фаол ишлатилади.

2. Ўрнатиш хусусиятлари.

Бундай қувурларнинг яна бир афзаллиги - уларнинг енгиллиги, яъни уларни ташиш ва ўрнатиш осон. Пайвандлаш машинаси ёрдамида полимер қувурларни осонгина бирлаштириш мумкин. Бу энг қулай ва оддий ўрнатиш усули ҳисобланиб, уланишнинг юқори зичлигини таъминлайди. Бундан ташқари, махсус пайвандлаш машиналари мавжуд, уларнинг танлови полимер турига ва қувур диаметрига боғлиқ. Бундай профессионал машиналар - пайвандлашнинг юқори функционаллигини кафолатлайди. Шу билан бирга, трубаларни бир бирига улашда махсус пайвандлаш машиналаридан фойдаланиш ресурс ва кўп меҳнат талаб қилмайди.

3. Фойдаланиш муддати.

Ушбу қувурларнинг фойдаланиш муддати қарийб 50 йилни ташкил этади. Фойдаланиш даврида улар чиримайди, коррозияга чидамлилик кўрсаткичларини тўлиқ намоён этади.

1.4 Ишлаб чиқариш ҳолати рақамларда

2016 йилда пластик қувурлар, шланглар ва уларнинг қисмларига бўлган талаб 78,0 минг тоннани, ишлаб чиқариш ҳажми эса 74,7 минг тоннани ташкил этган (таъминланганлик даражаси 96 %).

2020 йилга келиб юқоридаги барча рақамларда ўсиш кўрсаткичлари юз берган. Хусусан, 2020 йилда пластик қувурлар, шланглар ва уларнинг қисмларига бўлган талаб 156,0 минг тоннани, ишлаб чиқариш ҳажми эса 160,0 минг тоннани ташкил этган (таъминланганлик даражаси 103 %).

Амалда 2016 йилда умумий қиймати 456,7 млрд сўмлик 74,7 минг тонна пластик қувурлар, шланглар ва уларнинг қисмлари ишлаб чиқарилган бўлса, ушбу рақамлар 2021 йилда 1 730,0 млрд сўмлик 170,0 минг тонна, 2026 йилда 3 630,0 млрд сўмлик 330,0 минг тоннани ташкил этиши режалаштирилмоқда.

Хозирда амалга оширилаётган умумий ишлаб чиқариш қуввати 183,0 минг тонна плас-

тик қувурларни ташкил этувчи 55 та инвестиция лойиҳаси доирасида 1 590 та янги иш ўрни яратилиши кутилмоқда.

2020 йилда 10,1 минг тонна полимер қувурлар импорт қилинган бўлса, 2026 йилга келиб ички талаб қопланиши натижасида 33,0 минг тонна маҳсулот экспорт қилинади.

Умумий олганда, 2021 йилда республикада барча турдаги қурилиш материаллари ишлаб чиқариш кўрсаткичи 24,2 трлн сўмни, 2026 йилда эса 41,5 трлн сўмни ташкил этиши режалаштирилган. Экспорт эса 2021 йилда 270 млн АҚШ доллари, 2026 йилга келиб эса 505 млн АҚШ долларига етказилиши прогноз қилинмоқда.

Шу билан бирга, соҳага жалб этилаётган инвестициялар миқдори 2021 йилда 1 610,0 млн АҚШ доллари, 2026 йилда 2 250,0 млн АҚШ долларини, маҳаллийлаштириш кўрсаткичлари эса 2021 йилда 905,1 млрд сўмни, 2026 йилга келиб эса 1 550,0 млрд сўмни ташкил этиши кутилмоқда.

II. ХОМ АШЁ ТУРЛАРИ ВА МАВЖУД ЗАҲИРАЛАР

2.1. Пластмасса қувурларни ишлаб чиқариш учун талаб этиладиган хом ашё турлари

Пластмасса қувурлар ишлаб чиқариш учун асосий хом-ашё поливинилхлорид, полипропилен ва полиэтилендир.

Поливинилхлорид - (ПВХ, вестолит, хосталит, виннол, корвик, сольвик, сикрон, жеон, ниппеон, луковил, хелвик, норвик ва б.) — винилхлориднинг чизиқли термопластик полимери, $-\text{[CH}_2-\text{CHCl]}$. Зичлиги 1350—1450 кг/м³. Чўзилишга чидамлик чегараси 600 кг/см², эгилишга чидамлик чегараси 1200 кг/см², қаттиқлиги 9,6 кг/мм². Иссиққа чидамлиги 70 °С, физиологик зарарсиз. Дихлорэтан, циклогексанон, хлор – ва нитробензолда эрийди, бензол, ацетонда оз эрийди, сув, спирт ва углеводородларда эримайди, нам, кислота, ишқор, тузлар эритмаси, саноат газлари, бензин, керосин, ёғ ва спиртлар таъсирга чидамли. Винилхлорид $\text{CH}_2=\text{CHCl}$ нинг ёруғлик, иссиқлик ва турли инициаторлар таъсирида

полимерланиши натижасида ҳосил бўлади.

Поливинилхлориддан 3000 дан кўпроқ маҳсулот ва материал ишлаб чиқарилади. Поливинилхлорид таркибига 40% гача пластификатор қўшиб, — 50% гача чидамли эластик материал (пластикат) олиш мумкин. Поливинилхлорид қурилиш, қурилиш материаллари ишлаб чиқариш, оғир саноат, машинасозлик саноатларида кенг қўлланади.

Полипропилен — пропиленнинг термопластик полимери $[\text{CH}_2=\text{CH}-\text{CH}_2-]$, рангсиз кристалл модда. Суюқланиш температураси 172 °С, зичлиги 920—930 кг/м³. Кислоталар, ишқорлар, эритувчилар ва аорганик емирувчи муҳитларга чидамли. Бензол, органик эритувчилар ва эфирда эрийди. Полипропилен пропиленни оддий температура ва 10—40 атм. босимда катализатор иштирокида полимер-

лаб олинади. Полипропилен маҳсулотлари пухта ва ейилмайди, диэлектрик. Толалар, плёнкалар, идишлар, агрессив мухитлар учун қувурлар, совиткичларнинг деталларини ишлаб чиқаришда қўлланади.

Полиэтилен - политен, полиэтилен - $[-CH_2-CH_2-]$ - карбозанжирли полимер. Рангсиз, ярим шаффоф модда. Суюкланиш температураси олинисх усулига кўра 105–130 °С, зичлиги 920 — 970 кг/м³. Эластиклиги ва чўзилишга мустақамлиги юқори. Ишқорлар, хлорид, сульфат, фторид ва органик кислоталар таъсирига чидамли, хлор ва фтор таъсирида парчаланади. 80 °С дан юқо-

рида углеводлар ва уларнинг хлорли ҳосилаларида эрийди. Радиоактив нурлар таъсирига чидамли, физиологик жиҳатдан зарарсиз. Полиэтилен — жаҳон миқёсида термопластлар ишлаб чиқаришда биринчи ўринда турадиган энг арзон полимерлардан бири. Саноатда 3 хил усулда: этиленни юқори босимда (1200–1500 ат), ўртача босимда (30–40 ат) ва паст босимда (0–7 ат) полимерлаб олинади. Электр изоляция қопламалари, плёнкалар, қувурлар, қурилиш материаллари, емирувчи мухитлардан сақловчи материаллар, синмайдиган идишлар ва бошқалар тайёрлашда қўлланади.

10 метр узунликдаги пластик қувурнинг наъмунавий хом ашё таркиби

Қурилиш материаллари номи	Миқдори	Наъмунавий таркибий тузилиши
Пластик қувурлар, шланглар ва уларнинг қисмлари (d50, sdr-7,4)	10 м	9,45 кг пластик гранулалари (политилен, поливинилхлорид, полипропилен, полиамит, полибутилен).

2.2 Республика худудларида мавжуд хом ашё заҳиралари

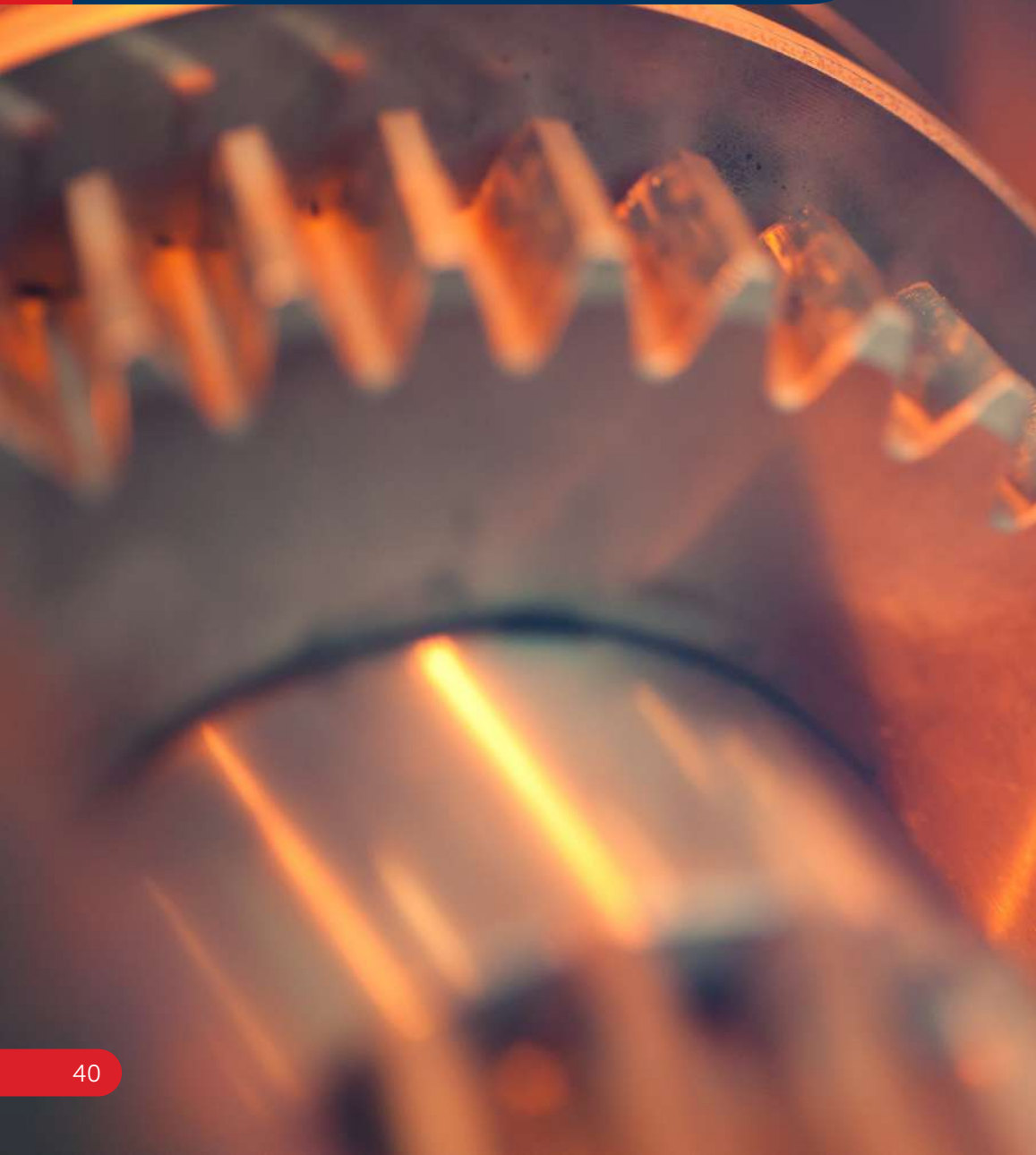
Шўртан газ-кимё мажмуаси — жаҳондаги энг йирик газ саноати корхоналаридан бири. Қашқадарё вилоятининг Ғузор туманидаги Шўртан шаҳарчасида жойлашган. 150 га дан ортиқ майдонни эгаллайди. Маҳаллий конлардан олинadиган газни қайта ишлаб, органик синтез, полиэтилен, ёқилғи газ, суюлтирилган газ, газ кон-

денсати, донатор олтингурт, полиэтилен тагликлар, полиэтилен пленкалар ишлаб чиқаради. Лойиҳа қувватига кўра, мажмуа бир йилда 4,2 млрд. м³газни қайта ишлайди.

Полиэтилен ишлаб чиқариш бўйича 2020 йил учун прогноз – 127 минг тонна ҳажмида белгиланган, амалда 132,5 минг тонна ишлаб чиқарилди.

III. ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ

Асосан, заводларда қайта ишланадиган материалдан полиэтилен ва полипропилен қувурларни ишлаб чиқариш технологик жараёни уларни бирламчи хом ашёдан ишлаб чиқаришдан унчалик фарқ қилмайди. Асосий фарқ полимер чиқиндиларни тайёрлаш ва уни ишлаб чиқариш учун қулай шаклга келтириш босқичида ётади. Кейинги, биз қайта ишланган пластмасса полимер қувурлар ишлаб чиқариш технологик жараёнининг барча босқичларини кўриб чиқамиз, ҳар бир босқичда зарур бўладиган ускуналар, айниқса муҳим нуқталарига алоҳида эътибор берилади.

Технологик жараённинг асосий босқичлари:

1. Хом ашё тайёрлаш.

Иккиламчи хом ашёни тайёрлаш. Хизмат муддатини ўтаб бўлган пластик маҳсулотлар сараланиши ва майдаланиши керак. Саралаш, тайёр қувурнинг сифат омилини аниқлашда энг

муҳим рол ўйнайди, чунки бир хил материал кучли ва мустаҳкам бўлади.

2. Грануллаш.

Чиқинди грануляцияси. Грануляциянинг афзаллиги - таркибига бир неча технологик қўшимчалар (стабилизаторлар, бўр ва бўёқлар) киритиш имконияти борлиги эканлигида.

3. Яқуний босқич.

Қувур ишлаб чиқаришнинг яқуний босқичи. Қувурни ҳосил қилиш учун тегишли профилнинг ўрами билан жиҳозланган битта винтли экструдер, шунингдек калибрловчи ва бошқа ёрдамчи ускуналар талаб қилинади.

Пластмасс қувурлар ишлаб чиқариш технологиясининг дастлабки нархи

1. JBD-PPR65 линияси Хитойда ишлаб чиқарилган, автоматик юклаш мосламаси, қуввати 125 кВт, ишлаб чиқариш қувурлар хажми 16-63 мм шаклда, ўлчами 20 × 1,8 × 2 м, оғирлиги 4.5 т. Дастлабки нархи - 713 млн сўм.

2. JBD-PPR90 линияси Хи-

тойда ишлаб чиқарилган, автоматик юклаш мосламаси, қуввати 125 кВт, ишлаб чиқариш қувурлар хажми 75-160 мм шаклда, ўлчами 26×2×2м, оғирлиги 7.8 т. Дастлабки нархи – 987 млн сўм.

Ушбу технологиялар ишга туширилиши натижасида 12-15 нафар янги иш ўрни яратилиши мумкин.

IV. СИФАТ, МЕЪЕРИЙ ҲУЖЖАТЛАР ВА ЎЛЧОВ ВОСИТАЛАРИ

4.1 Стандарт ва сифат кўрсаткичлари

Ўзбекистон Республикасининг “Стандартлаштириш тўғрисида”ги Қонунига асосан барча маҳсулот ва хизматлар тегишли тартибда стандартлар асосида ишлаб чиқарилиши қатъий белгилаб қўйилган.

Мазкур норматив ҳужжатлар орқали пластмасса қувурларни ишлаб чиқариш, уларни сақлаш, хом ашёни танлаш, маҳсулотни ташиш, даврий сифат кўрсаткичларини текшириб бориш каби талаб ва тавсиялар келтирилади.

Ушбу стандартларни Ўзбекистон Республикаси Инвестициялар ва ташқи савдо вазирлиги ҳузуридаги Техник жиҳатдан тартибга солиш агентлигининг Стандартлар институтидан сотиб олиш мумкин.

Бундан ташқари пластмасса трубаларига хорижда талаб кучли эканлигидан келиб чиқиб, экспорт қилинадиган давлатнинг меъёрий ҳужжатлари асосида ҳам ишлаб чиқариш мумкин.

Пластмасса трубалар ишлаб чиқариш учун зарур стандартлар қуйидагилар:

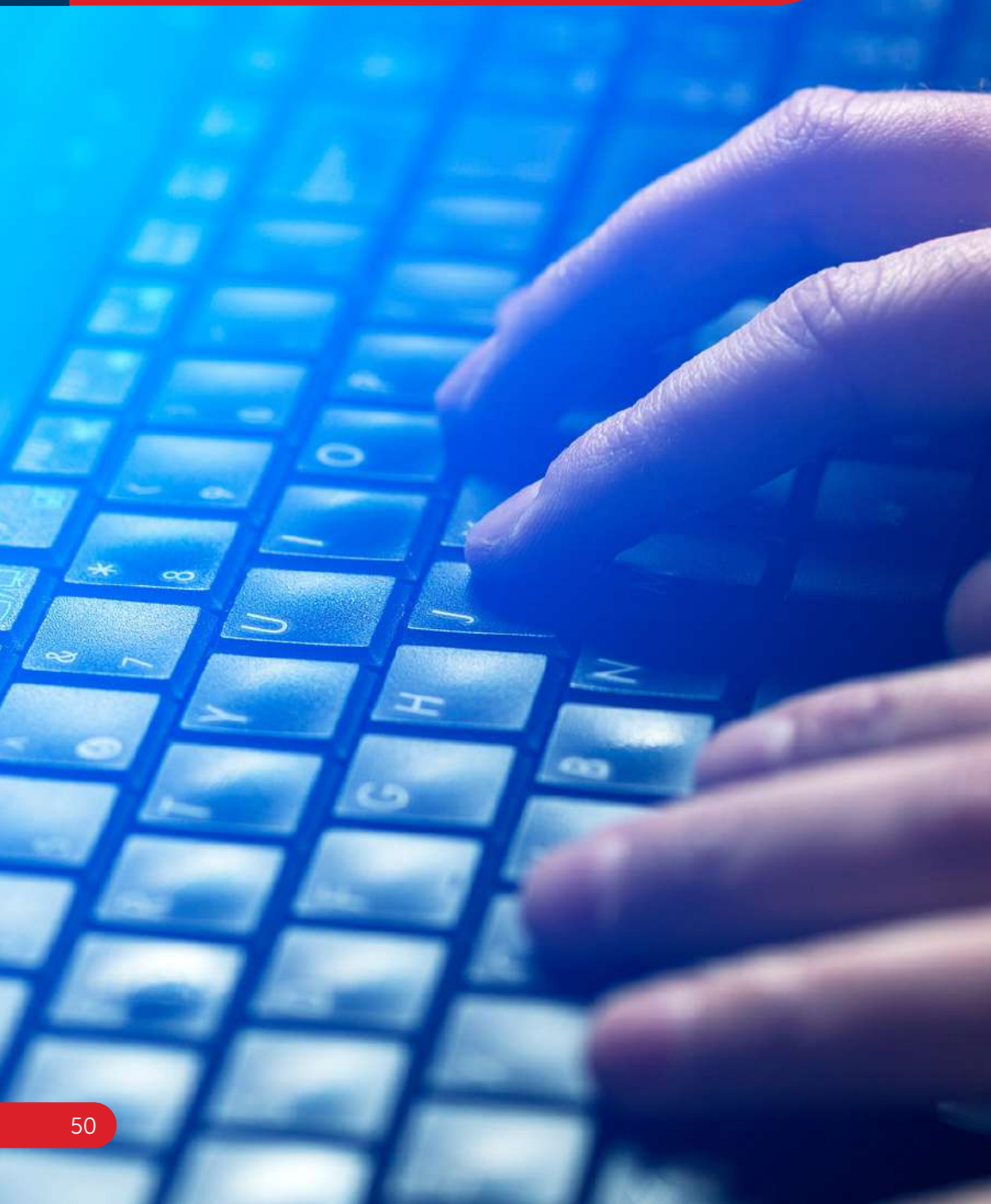
Стандарт рақами	Стандарт номи
ГОСТ 18599-2001	Полиэтилендан тайёрланган юқори босимли қувурлар. Техник хусусиятлари
ГОСТ 19034-82	ПВХ дан тайёрланган пластик қувурлар. Техник шартлар.
ГОСТ 24157-80	Пластик қувурлар. Қаршиликни доимий ички босимда аниқлаш усули.
ГОСТ 27078-2014	Термопластикдан тайёрланган қувурлар. Узунлигини ўзгартириш. Аниқлаш усули ва параметрлари
ГОСТ 29324-92	Суюқликларни ташиш учун термопластлардан тайёрланган қувурлар.
ГОСТ 29325-92	Пластик қувурлар. Ўлчамларни аниқлаш
ГОСТ 32415-2013	Термопластлардан тайёрланган босим қувурлари ва уларни сув билан таъминлаш ва иситиш тизимлари учун улаш қисмлари. Умумий техник шартлар
ГОСТ Р 55276-2012	Пластик қувурлар. Газ ва сув тарқатиш тизимларини иситиш воситаси билан қуриш учун ишлатиладиган полиэтилен қувурлари ва вентиллари бутлаш тартиби.

Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 23 майдаги “Қурилиш материаллари саноатини жадал ривожлантиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”-ги ПҚ-4335-сонли қарорининг 6-илоvasи “2021 йилнинг 31 декабрига қадар давлат томони-

дан қўллаб-қувватлаш орқали қабул қилинадиган қурилиш материаллари соҳасидаги халқаро стандартлар рўйхати”га мувофиқ 2019 йилда 340 та, 2020 йилда 542 та халқаро стандартлар қабул қилинди, 2021 йилда яна 505 та халқаро стандарт қабул қилиш режалаштирилган.

4.2 Мувофиқлик сертификати ва уни online тарзда расмийлаштириш

Жараён оддий ва унда инсон омили иштироки камайтирилган.

Пластмасса қувурлар учун мувофиқлик сертификатини масофадан туриб олиш мумкин. Бунда Сиз **singlewindow.uz** электрон платформасига кирасиз, **ариза тақдим этиш** тугмачасини босган ҳолда ўз маълумотларингизни киритасиз.

Аризангиз кўриб чиқилади ҳамда **3 иш куни ичида** тегишли мутахассислар келиб Сиз ишлаб чиқараётган пластмас-

са қувурлардан намуналар олади. Маҳсулотни тегишли тартибда лаборатория синовларида текширади, стандарт талабларга жавоб берган тақдирда Сизга мувофиқлик сертификати берилади.

4.3 Ўлчов воситалари ва уларни қиёслов кўриги

Пластмасса қувурлар ишлаб чиқаришда турли хил синов ва ўлчов воситаларидан фойдаланилади.

Ушбу ўлчов воситалари пластмасса қувурларининг сифати, стандарт талабларда белгиланган геометрик ўлчамлардан, оғирликлардан четга чиқмаганлиги каби муҳим факторларни доимий назорат қилиш учун зарур ҳисобланади.

Ушбу ўлчов воситалари Ўз-

бекистон стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш агентлигининг 2019 йил 30 июлдаги «Метрология текширувидан ўтказилиши лозим бўлган ўлчов воситалари туркумларининг рўйхатини тасдиқлаш тўғрисида» ги **3174-сон буйруғи**га асосан **Миллий метрология институти ёки унинг ҳудудий филиаллари томонидан қиёслов кўригидан ўтказилади.**

V. САМАРАДОРЛИК КЎРСАТКИЧЛАРИ

29%

● 167 +4.19%

● 170 -7.55%

● 141 +1.2%

● 95 +3.39%

● 46 +6.56%

● 15 +1.73%

29%

Пластмасса қувурлар ишлаб чиқариш металл қувурлар ишлаб чиқаришга нисбатан анча арзон сармоя талаб этади. Шунга қарамай фойдаси ҳам юқори саналади. Бундан ташқари, истеъмол-

чилар 500 метр d-140 ўлчамдаги металл қувурларни 57 319,0 минг сўмга сотиб олиши мумкин, лекин полиэтилен қувурларни 3,5 баробар арзон нархга сотиб олишлари мумкин.

Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	500 метр труба ишлаб чиқариш		
		Пластмассадан тайёрланган қувур ишлаб чиқариш. (Ø 140 SDR33 S16)		Темирдан тайёрланган қувур ишлаб чиқариш. (Ø 140x4)
		Асосий ишлатиладиган хом ашёлар		
		Гранула 80% (14000сўм/кг)	Иккиламчи гранула 20% (6380сўм/кг)	Темир
Хом-ашё сарфи	кг	736	184	7025
Хом ашёнинг тахминий нарх	Минг, сўм	10 304	1 173,9	51 714,0
Энергия сарфи	кВт	720,0		612,0
Иссиқлик сарфи (газ)	м ³	-		426,0
Энергия сарфи нархи (450сўм/кВт)	Минг,сўм	324,0		275,0
Иссиқлик сарфи нархи (газ) (380сўм/м ³)	Минг,сўм	-		162,0
Жами:	Минг,сўм	11801,9		52 151,0
Бозордаги Ø140 SDR33 S16 ли пластмасса қувур нархи (35530сўм/метр)	Минг,сўм	17 764,8		-

Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	500 метр труба ишлаб чиқариш		
		Пластмассадан тайёрланган қувур ишлаб чиқариш. (Ø 140 SDR33 S16)		Темирдан тайёрланган қувур ишлаб чиқариш. (Ø 140x4)
		Асосий ишлатиладиган хом ашёлар		
		Гранула 80% (14000сўм/ кг)	Иккиламчи гранула 20% (6380сўм/ кг)	Темир
Бозордаги Ø140x4 ли металл труба нархи (114638сўм/метр)	Минг,сўм	-		57 319,0
Фойда	Минг, сўм	5 962,9	5 168,0	
Танспорт харажатлари (3%, фойдага нисбатан)	Минг,сўм	178,8	155,0	
Кўзда тўтилмаган харажатлар (2%, фойдага нисбатан)	Минг,сўм	119,3	103,4	
Жами (тран. ва кўз. тўт. ҳар.лар олиб ташлаганда)	Минг,сўм	5664,8	4 909,6	
ҚҚС (15%)	Минг,сўм	849,72	736,4	
Ишчиларнинг хизмат ҳақи (30%)	Минг,сўм	1 444,5	1 472,9	
Соф фойда	Минг,сўм	3 370,6	2 700,3	

VI. ЭКОЛОГИК МЕЪЁРЛАР ВА АТРОФ МУҲИТГА ТАЪСИРИ

6.1 Экологик меъёрлар ва тартибга солувчи ҳужжатлар

Экология – тирик жонзотларнинг яшаш шароити ва уларнинг ўзлари яшаб турган муҳит билан ўзаро мураккаб муносабатлари ва шу асосда туғилган қонуниятларни ўрганеди, инсоннинг табиат билан ўзаро таъсирини энг мақбул тарзда ишлаб чиқаради. Экологик назорат атроф муҳитни муҳофаза қилиш ва табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш соҳасидаги қонун ҳужжатлари талаблари бузилишининг олдини олиш, уни аниқлаш ва унга чек қўйишга, табиатни муҳофаза қилиш фаолияти самарадорлигини оширишга қаратилган давлат ва жамоатчилик чора-тадбирлари тизимидир.

Ўзбекистон Республикасининг 1992 йилдаги 9 декабрдаги **«Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида»**ги ҳамда 1996 йил 27 декабрдаги **«Атмосфера ҳавосини муҳофаза қилиш тўғрисида»** Қонунлари табиий муҳит шароитларини сақлашнинг, табиий ресурслардан

оқилона фойдаланишнинг ҳуқуқий, иқтисодий ва ташкилий асосларини белгилаб беради. Қонуннинг мақсади инсон ва табиат ўртасидаги муносабатлар уйғун мувозанатда ривожланишини, экология тизимлари, табиат комплекслари ва айрим объектлар муҳофаза қилинишини таъминлашдан, фуқароларнинг қулай атроф муҳитга эга бўлиш ҳуқуқини кафолатлашдан иборатдир.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 30 октябрдаги “2030 йилгача бўлган даврда Ўзбекистон Республикасининг атроф муҳитни муҳофаза қилиш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5863-сонли фармониға биноан:

- экологик жиҳатдан энг кам хавф туғдирувчи материаллардан, маҳсулотлардан, ишлаб чиқариш объектлари ва бошқа объектлардан устувор даражада фойдаланиш;

- иқтисодиётни экологи-

ялаштириш, табиатдан фойдаланишнинг иқтисодий механизmlарини жорий қилиш, экологик жиҳатдан энг кам хавф туғдирувчи материаллар, маҳсулотлардан, ишлаб чиқариш объектлари ва бошқа объектлардан устувор даражада фойдаланиш;

- янгидан фойдаланишга топширилаётган ишлаб чиқариш қувватларининг атмосфера ҳавосини ифлослантирувчи стационар манбаларида самарадорлиги **99,5 фоиздан** паст бўлмаган чанг ва газларни тугиб қолувчи қурилмалар қўлланилишини таъминлаш;

- амалдаги ишлаб чиқариш қувватларининг атмосфера ҳавосини ифлослантирувчи стационар манбаларида самарадорлиги **95 фоиздан** паст бўлмаган чанг ва газларни тугиб қолувчи қурилмалар қўлланилишини таъминлаш каби топшириқларидан келиб чиқиб қурилиш материаллари sanoа-тидаги мавжуд ишлаб чиқариш

корхоналари ва янгидан ташкил этиладиган корхоналарга ушбу талаблар белгиланган.

Инсоният ҳаёти уни ўраб турган табиий муҳит билан узвий боғлиқ бўлиб, буни тасдиқлайдиган манбаалар ҳар қадамда учраб туради. Жаҳон кўламида жадал суръатлар билан кечаётган фан-техника инқилоби одамларнинг меҳнат шароити, турмуш даражаси яхшиланишига ижобий таъсир этиш билан бирга у туғдирган экологик ўзгаришлар, ўз навбатида, инсониятга, уни ўз бағрида сақлаётган она табиатга асоратли таъсир кўрсатмоқда. Бизни ўраб турган табиатни чиндан ҳам она десак бўлади. Чунки у бутун борлиқни ҳаётбахш нафаси билан таъминлаб туради, тўйдиради, кийинтиради. Ана шундай марҳаматли табиатнинг озор топиши у билан бевосита одамзод ва жониворларни тахликага солиб қўйиши мумкин. Азот оксидларининг чиқариб ташланиши криоген

техникада ва уй шароитида хлор-фтор-карбонатларнинг кенг қўламда қўлланилиши Ернинг озон қаватини сақлаш муаммосини кескинлаштириб юборади.

Ҳозирги замон фан-техника тараққиёти, шунингдек табиатга антропоген (инсоннинг бевосита қатнашиши) таъсир этишнинг тобора кучайиши натижасида табиий омилларнинг ўзаро боғланиши маълум даражада мувозанатдан чиқмоқда, бу эса ер юзиде ҳаётнинг жараён рисоладагидек кечилишига хавф солмоқда. Шу боисдан табиий муҳитни асраш муаммолари кўп жиҳатдан экологик тадқиқотлар билан боғланади.

Табиий бойликлардан оқилана фойдаланишдан табиатда рўй берадиган жараёнларнинг ўзаро боғлиқлиги ва ривожланиш қонуниятлари ҳақидаги билимлар катта аҳамиятга эга. Бусиз табиий жараёнларга баҳо бериш, уларни ҳисобга олиш, табиатга, табиат компонент-

ларига кўрсатилган ҳар қандай таъсирнинг келажакда қандай оқибатларга олиб келишини олдиндан билиш мумкин эмас. Инсон табиатдан фойдаланганда ва унга таъсир кўрсатаётганда билиши ва фаолиятида амал қилиш зарур бўлган, асосан, **5 қонуният** мавжуд:

1) Табиатдаги барча компонент ва элементлар ўзаро бир-бирлари билан боғланган, ўзаро таъсир этиб, муайян мувозанатда бўлиб, уйғунлик ҳосил қилган. Бирон компонент ёки элемент ўзгарса, бутун табиий комплексда ўзгариш рўй беради;

2) Табиатда тўхтовсиз модда ва энергиянинг айланма ҳаракати рўй бериб туради. Бу ҳаёт асоси;

3) Табиий жараёнларнинг ривожланишида муайян даврийликлар мавжуд (суткалик, йиллик, 12 йиллик, 33— 35 йиллик ва кўп йиллик);

4) зоналик;

5) регионаллик.

6.2 Экологик ҳужжатларни расмийлаштириш

Экологик назорат объектлари куйидагилардан иборат:

ер, ер ости бойликлари, сувлар, ўсимлик ва ҳайвонот дунёси, атмосфера ҳавоси атроф муҳитга таъсир кўрсатувчи табиий ва техноген манбалар атроф муҳит ифлосланишига ва табиий ресурслардан нооқилона фойдаланилишига олиб келиши, фуқароларнинг ҳаёти ва соғлиғига таҳдид солиши мумкин бўлган фаолият, ҳаракат ёки ҳаракатсизлик.

Экологик назоратнинг турлари:

давлат экологик назорати;
идоравий экологик назорат;
ишлаб чиқариш экологик назорати;
жамоатчилик экологик назорати.

Ҳар қандай янги лойиҳа бўйича ишлаб чиқариш корхонасини ташкил этилишида **экология йўналиши бўйича 5 та нор-**

матив-ҳужжат ишлаб чиқилиши мажбурий тарзда қонунчилигимиз билан мустаҳкамланиб қўйилган. Булар:

АМТА – атроф муҳитга таъсири аризаси ҳақидаги ҳужжат;

ЭОА – экологик оқибатлар аризаси ҳақидаги ҳужжат;

ПДВ – атмосфера қатламига чиқариладиган ташламалар ҳақидаги норматив;

ПДС – ер қатламига чиқариладиган зарарли чиқинди оқвалар ҳақидаги норматив. Агар чиқинди сувлар канализация тармоғига уланса **КЭН** нормативи ишлаб чиқарилади;

ПДО – ишлаб чиқариш корхонасининг фаолияти давомида ажраладиган саноат ва маиший чиқиндиларнинг ҳудудга ва атрофга жойлаштирилиши ҳақидаги норматив. Агар чиқиндилар экологик сертификатланган бўлса компенсацион тўловларга тортилмайди.

VII. МЕҲНАТНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ

7.1 Техника хавфсизлиги ва саноат санитария қоидалари

Ўзбекистон Республикасида хавфсиз ва қулай меҳнат шароитида ишлаш юзасидан фуқароларнинг ҳуқуқлари Ўзбекистон Республикаси Конституциясида (37-модда) мустақамланиб қўйилган. Ушбу конституциявий кафолатни амалда рўёбга чиқарилишига қаратилган аниқ чора тадбирлар Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодексига, «Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида»ги қонунда, бошқа бир қатор қонунлар ва қонун ости норматив ҳужжатларида белгиланган.

Меҳнат муҳофазаси - инсоннинг меҳнат жараёнидаги хавфсизлиги, сиҳат-саломатлиги ва иш қобилиятининг сақланишига қаратилган тадбирлар. Қонун ҳужжатларида меҳнат жараёнида қўлланиладиган ижтимоий-иқтисодий, ташкилий, техник, санитария-гигиена, даволаш-профилактика чора тадбирлари белгилаб қўйилади. Меҳнат қилувчи шахс хавф-

сизлиги, саломатлиги, меҳнат қилиш қобилиятини ҳимоялаш, соғлом меҳнат шароитлари яратиш, касб касалликлари юз бериш хавфини олдини олиш, ишлаб чиқаришда жароҳатланишларга йўл қўймаслик кабилар меҳнат муҳофазаси олдидаги вазифалар ҳисобланади.

Меҳнат муҳофазасига оид талаблар ва стандартлар Меҳнат кодекси, «Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида»ги қонун талаблари асосида ишлаб чиқариладиган корхона ва ташкилотларнинг ички меҳнат тартиби қоидалари, жамоа шартномалари, тармоқ ёки минтақавий жамоа келишувлари, корхоналарнинг бошқа ички норматив ҳуқуқий ҳужжатларида, муайян соҳа, касб, иш жойларига оид бўлган Меҳнат муҳофазаси стандартларида белгилаб қўйилади. Мулкчилик шакли ва хўжалик юритиш усулидан қатъий назар барча корхона, муассаса, таш-

килотлар ўз ходимлари учун соғлом ва хавфсиз меҳнат шариоитини яратиши, хавфсизлик техникаси чораларини кўриши, меҳнатни муҳофаза қилиш хизматларини ташкил этиши, бошқа ташкилий техник тадбирларни амалга ошириши шарт.

Меҳнатни муҳофаза қилиш — бу тегишли қонун ва бошқа меъёрий ҳужжатлар асосида амал қилувчи, инсоннинг меҳнат жараёнидаги хавфсизлиги, сиҳат-саломатлиги ва иш қобилияти сақланишини таъминлашга қаратилган ижтимоий-иқтисодий, ташкилий, техникавий, санитария-гигиена ва даволаш-профилактика тадбирлари ҳамда воситалари тизимидан иборат.

Ходимларга техника хавфсизлиги, ишлаб чиқариш санитарияси, ёнғин чиқишдан сақланиш ва меҳнатни муҳофаза қилишнинг бошқа қоидалари ҳақида йўл-йўриқлар бериш ҳамда ходимларнинг меҳнат-

ни муҳофаза қилишнинг ҳамма талабларига риоя этишларини доимий равишда текшириб бориш вазифаси иш берувчи зиммасига юклатилади.

Меҳнат муҳофазасида қуйидаги асосий тушунчалар қўлланилади:

жамоавий ҳимоя воситалари — тузилиши ёки вазифаси жиҳатидан ишлаб чиқариш биноси ва ишлаб чиқариш жараёни билан боғлиқ бўлган, ходимларга зарарли ишлаб чиқариш омили ва (ёки) хавfli ишлаб чиқариш омили таъсирининг олдини олиш ёки уни камайтириш, шунингдек ифлослашнишлардан ҳимоя қилиш учун мўлжалланган техник воситалар ва бошқа воситалар;

зарарли ишлаб чиқариш омили — таъсири ходимнинг касб касаллигига чалинишига олиб келиши мумкин бўлган ишлаб чиқариш омили;

иш ўрни — меҳнат фаолияти жараёнида ходимнинг доимий

ёки вақтинчалик бўлиш жойи;

ишлаб чиқариш фаолияти — маҳсулот ишлаб чиқариш, хом ашёни қайта ишлаш, ишлар бажариш, хизматлар кўрсатиш чоғида амалга ошириладиган ҳаракатлар йиғиндиси;

ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса — ходимнинг иш берувчининг ҳудудида ҳам, унинг ташқарисида ҳам ўз меҳнат вазифаларини бажариши билан боғлиқ ҳолда, шу жумладан иш берувчи томонидан берилган транспортда иш жойига келатган ёки ишдан қайтаётган вақтда меҳнатда майиб бўлишига ёки соғлиғининг бошқача тарзда шикастланишига олиб келган ва ходимни бошқа ишга ўтказиш заруратига, у касбга оид меҳнат қобилиятини вақтинча ёки турғун йўқотишига ёхуд вафот этишига сабаб бўлган ҳодиса;

касб касаллиги — ходимнинг унга зарарли ишлаб чиқариш омили ёки хавфли ишлаб

чиқариш омили таъсири натижасида юзага келган ва унинг касбга оид меҳнат қобилиятини вақтинча ёхуд турғун йўқотишига сабаб бўлган ўткир ёки сурункали касаллиги;

меҳнат шароитлари — меҳнатни амалга ошириш чоғидаги ижтимоий ва ишлаб чиқариш омиллари йиғиндиси;

меҳнатни муҳофаза қилиш — меҳнат жараёнида инсоннинг хавфсизлигини, ҳаёти ва соғлиғи, иш қобилияти сақланишини таъминлашга доир ҳуқуқий, ижтимоий-иқтисодий, ташкилий, техникавий, санитария-гигиена, даволаш-профилактика, реабилитация тадбирлари ҳамда воситалари тизими;

меҳнатда майиб бўлиш — ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса оқибатида ходимнинг касбга оид меҳнат қобилиятини вақтинча ёки турғун йўқотиши;

ноқулай ишлаб чиқариш

омиллари — зарарли ишлаб чиқариш омилининг ва (ёки) хавfli ишлаб чиқариш омилининг мавжудлиги;

хавfli ишлаб чиқариш омили — таъсири ходимнинг шикастланишига олиб келиши мумкин бўлган ишлаб чиқариш омили;

шахсий ҳимоя воситалари — ходимга зарарли ишлаб чиқариш омили ва (ёки) хавfli ишлаб чиқариш омили таъсирининг олдини олиш ёки уни камайтириш, шунингдек ифлосланишлардан ҳимояланиш учун фойдаланиладиган техник воситалар ва бошқа воситалар.

**VIII. ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИНИ
ИНТЕРНЕТ ТАРМОҒИ ОРҚАЛИ ДАВЛАТ
РЎЙХАТИДАН ЎТКАЗИШ МЕХАНИЗМИ**

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 25 ноябрдаги 312-сонли “Тадбиркорлик субъектларини интернет тармоғи орқали давлат рўйхатидан ўтказиш механизми жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори билан мамлакатимизда 2014 йилнинг 1 январдан бошлаб тадбиркорлик субъектларини Интернет тармоғи орқали давлат рўйхатидан ўтказиш механизми жорий этилди.

Унга қўра, электрон рўйхатдан ўтказиш таъсис ҳужжатларини масофадан туриб ва интерактив расмийлаштириш йўли билан намунавий шакллар асосида тайёрлаш имконияти бўлган Ўзбекистон Республикаси интерактив давлат хизматлари ягона портали орқали амалга оширилади. Электрон рўйхатдан ўтказишда зарур ҳужжатларни илова қилган ҳолда рўйхатдан ўтказиш учун ариза бериш, шунингдек рўйхатдан ўтказилган

таъсис ҳужжатларини ва тадбиркорлик субъектларининг давлат рўйхатидан ўтказилганлиги тўғрисидаги гувоҳномани бериш электрон рақамли имзодан фойдаланган ҳолда амалга оширилади.

ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИНИ ДАВЛАТ РЎЙХАТИДАН ЎТКАЗИШ МЕХАНИЗМИ

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 28 октябрдаги «Тадбиркорлик субъектларини давлат рўйхатидан ўтказиш ва ҳисобга қўйиш тизимини такомиллаштириш тўғрисида» ги ПҚ-2646-сонли қарорига мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 9 февралдаги 66-сонли қарори билан тасдиқланган “Тадбиркорлик субъектларини давлат рўйхатидан ўтказиш” тартиби тўғрисидаги Низом асосида амалга оширилади.

IX. ЯНГИ ТАШКИЛ ЭТИЛГАН ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИНИ МОЛИЯЛАШТИРИШ ТАРТИБИ

Бугунги кунда банклар томонидан тадбиркорликни ривожлантириш учун кенг имкониятлар яратилган бўлиб, молиялаштириш дастурлари доирасида банклар томонидан турли хилдаги кредитлар таклиф этилмоқда.

Кредитларининг турлари бизнесни ривожлантириш, унинг рақобатбардошлигини таъминлаш билан боғлиқ бўлган исталган масалаларни ҳал қилишга имкон беради.

Кредит тақдим этиш тўғрисидаги қарор қабул қилишда банк мижознинг ҳақиқий ҳолати тўғрисидаги маълумотларга асосланади. Бунда эътибор расмий кўрсаткичларга эмас, балки молиялаштириш назарда тутилган бизнеснинг ривожла-

ниш истиқболларига қаратилади.

КРЕДИТ ОЛИШ УЧУН КЕРАКЛИ ҲУЖЖАТЛАР:

- кредит олиш учун ариза (кредит муддати, фоизи, мақсади кўрсатилган ҳолда);

- бизнес-режа (маҳсулот турлари, ишлаб чиқариш технологиялари, сотиб олинган ёки ижарага олинган асбоб ускуналар рўйхати, хом ашё заҳиралари, маҳсулотга бўлган талаб, ишлаб чиқариш самарадорлиги кўрсатилади);

- корхона ташкил қилинганлиги тўғрисидаги ҳужжатлар (гувоҳнома, Устав);

- таъминот ҳужжатлари (гаровга қўйиладиган кўчма ва кўчмас мулк, кафиллик).

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Н.Н. Тихонова, М. А. Шерышева. Полимер материаллар хақида маълумотнома. 2021.
2. В.Б. Узденский. Полимер материалларнинг модификацияси. Технолог учун амалий қўлланма. 2020.
3. Н. Н. Тихонов, М. А. Шерышев. Полимер экструзияси учун замонавий технологиялар ва ускуналар. 2019.
4. Н. Рудольф, Р. Кизель, Ш. Аумнате. Пластмассаларни қайта ишлаш. Иқтисодиёт, экология ва пластик чиқиндиларни қайта ишлаш технологиялари. 2018.
5. Кербер М.Л. Полимер композит материаллари: тузилиши, хусусиятлари, технологияси. 2018.
6. Шерышев М.А., Тихонов Н.Н. Пластмассаларни қайта ишлаш корхоналарини ташкил этиш ва лойиҳалаш. 2018.
7. Крайнов М. С. Пластмассаларни қайта ишлаш саноатининг иқтисодиёти. Техник-иқтисодий таҳлил ва маҳсулот таннархини ҳисоблаш амалий қўлланма. 2018.
8. Комаров Г.В. Полимер материаллардан тайёрланган қисмларнинг уланиши. 2006.
9. Сатторов З.М. Экология. – Т.:Sano-standart, 2018. – 362 б.
10. Сатторов З.М. Қурилиш экологияси. – Т.:Sano-standart, 2017. – 364 б.

“ЎЗСАНОАТҚУРИЛИШБАНК” АТБ

Манзил: 100000, Тошкент шаҳри.
Шаҳрисабз кўчаси 3-уй.

Мўлжал: “Ўзбекистон почтаси”,
“Ucell” бош офиси.

Алоқа учун: + 998 (78) 120-35-94

E-mail: info@uzpsb.uz

Сайт: sqb.uz

“ЎЗҚУРИЛИШМАТЕРИАЛЛИТИ” МЧЖ ИЛМИЙ- ТАДҚИҚОТ ВА ИНЖИНИРИНГ МАРКАЗИ.

Манзил: Тошкент шаҳри, Тафаккур кўчаси,
68-А уй.

Мўлжал: Дўстлик боғи,
“Ичан қалъа” меҳмонхонаси

Алоқа учун: (71) 254–92–01

E-mail: info@uzqmliti.uz

Сайт: uzqmliti.uz

**Пластмасса қувурлар ишлаб чиқариш
бўйича амалий услубий қўлланма**

Компьютерда тайёрловчилар:
Эрматов Ф., Алимжонов С.

Дизайнер:
Эрматов Ф.